

**Ali Karakoyunluoğlu, İnsanın Yetkinlik Sevgisi
Gazâlî Düşüncesinde Bilgi ve İktidar (Konya: Çizgi
Kitabevi Yayınları, 2023), 288 Sayfa, ISBN:
9786051969626**

Kitap
Tanıtımı
Book
Review

Ahmet Halil UTKUOĞLU

Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tasavvuf Bilim Dalı
Master Student, Selcuk University, Institute of Social Sciences, Department of Sufism,
Konya, Türkiye
✉ ahmethalilutkuoglu0@gmail.com orcid.org/0009-0000-1874-6917

Yazar
Author

Utkuoğlu, Ahmet Halil. "Ali Karakoyunluoğlu, İnsanın Yetkinlik Sevgisi Gazâlî Düşüncesinde Bilgi ve İktidar (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2023)". *Tevilat* 4/2 (Aralık 2023), 515-523.
 doi.org/10.53352/tevilat.1400234

Atıf
Cite as

Received / Geliş Tarihi: 04.12.2023
Accepted / Kabul Tarihi: 11.12.2023

e-ISSN: 2757-654X
www.tevilat.com

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yayıncı/Published by: Selçuk University Press

Bilgi
Info

Ali Karakoyunluoğlu, İnsanın Yetkinlik Sevgisi Gazâlî Düşüncesinde Bilgi ve İktidar (Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2023), 288 Sayfa, ISBN: 978605196962

İslam tasavvuf düşüncesinin teşekkülünden bu yana sûfiler, nefsin en ağır hastalıklarından biri olan içinde kibir ve rablık iddiası barındıran yetkin olma arzusunun sebebini incelemişler ve söz konusu hastalığın kaynağını bulup o kaynağı kurutmak için çabalamışlardır. İnsanoğlu, tabiatından kaynaklanan bir güdüyle yetkin olmayı arzular. Çünkü onun tabiatında yaratılışı itibariyle bulunan mülk âleminin ötesinde, Allah'ın insanı yaratırken ona ruhundan üflemiş olduğu, Gazâlî'nin ifadesiyle emir âleminden gelen parça yetkin olma istidadına sahiptir. Dr. Ali Karakoyunluoğlu "İnsanın Yetkinlik Sevgisi: Gazâlî Düşüncesinde Bilgi ve İktidar" isimli eserinde, insanın bu yetkinlik isteğinin sebebini, söz konusu isteği nasıl yönlendirmesi gerektiğini Gazâlî'nin perspektifinden incelemiştir. Gazâlî, başta Firavun olmak üzere nice nefis sahibini helake sürükleyen ve yetkin olma isteğiyle ortaya çıkan rab olma arzusunun insan yaşamına iki şekilde yansıyabileceğini ifade etmiştir. İnsan bu arzusunu ya kudret bakımından yetkin olmakla ya da bilgi bakımından yetkin olmakla tatmin edebilir. Gazâlî, bilgi bakımından yetkinliği kudret bakımından yetkinliğin önüne koymuştur. Yazar, Gazâlî'nin neden böyle bir tutum izlediği sorusuna cevap aramış ve efrâdını câmî ağyârını mani bir biçimde konuyu eserinde ele almıştır.

Özet

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Gazâlî, Ruh, Yetkinlik, Arzu.

516

Tevilat 4/2 (2023)

Ali Karakoyunluoğlu, Human Love of Competence Knowledge and Power in Ghazali's Thought (Konya: Çizgi Kitabevi Publishing, 2023), 288 pages, ISBN: 9786051969626

Since the formation of Islamic Sufi thought, Sufis have studied the reason for the desire to become competent, which is one of the most severe diseases of the soul, which contains arrogance and the claim of rabb, and have tried to find the source of this disease and dry up this source. Human beings desire to be competent with a motive arising from their nature because beyond the realm of property, which is in his nature as of his creation, the part that Allah breathed into him from his soul when he created man, which comes from the realm of order, in the words of Ghazali, has the ability to be competent. In the work of Dr. Ali Karakoyunluoğlu titled "Human Love of Competence: Knowledge and Power in Ghazali's Thought", examined the reason for this human desire for competence and how it should be directed from Ghazali's perspective. Ghazali stated that the desire to become the lord, which led many owners of the soul, especially the Pharaoh, to destruction and emerged with the desire to be competent, can be reflected in human life in two ways. A person can satisfy this desire either by being competent in terms of power or by being competent in terms of knowledge. Ghazali has put competence in terms of knowledge ahead of competence in terms of power. The author sought an answer to the question of why Ghazali followed such an attitude and addressed the issue in his work in such a way as to explain the most important parts without mentioning the unimportant parts.

Abstract

Anahtar Kelimeler: Sufism, Ghazali, Spirit, Competence, Desire.

Dr. Ali Karakoyunluoğlu'nun "İnsanın Yetkinlik Sevgisi: Gazâlî Düşüncesinde Bilgi ve İktidar" başlıklı doktora tezinden üretilen eser, bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır.Yazar, eserin giriş bölümünde Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî'nin (ö. 505/1111) insan anlayışını araştırırken onun 'kemâl' anlayışıyla karşılaştığını, bu anlayışın cazibesine kapıldığını ve bunu tez çalışmasına konu edindiğini ifade

etmiştir. Yazarın konuyu ele alırken, Gazâlî'nin 'kemâl' anlayışını birçok eserinden bir araya getirerek söz konusu anlayışın bir bütün olarak portresini çizmesi, araştırmacılara behemehal bir rahatlık sağlamıştır. Zira Gazâlî, kaynakçadan anlaşılacağı üzere, *İhyâü ulûmi'd-dîn*, *Mîzânü'l-amel*, *el-Münkız mine'd-dalâl ve'l-müfsihani'l-ahvâl (ve'l-mûsil ilâ zi'l-izzetive'l-celâl)* ve daha başka birçok eserinde konuyu muhtelif yerlerde dağınık olarak işlemekle beraber bütün olarak ele aldığı bir eserinde de meselenin detayına inmemiştir. Yazarımızın mevzubahis eseri, konuyu detaylandırması ve bize konuyu bir bütün olarak inceleme şansı vermesi bakımından önem arz etmektedir.

Eser, insanın yetkin olma isteği ve arzusunu incelemesi, bu istek ve arzunun insanın doğasından kaynaklandığı iddiasını temellendirmesi ve günlük hayata yansıyan taraflarını ele alması bakımından oldukça özgün ve dikkat çekici niteliktedir. Yazara göre Gazâlî'nin konuyla ilgili en kritik cümleleri şunlardır: 1-Kalp (ruh) rabbanî bir emirdir. 2- Ruh, rabbanî bir emir olması hasebiyle, tabiatının gereği olarak rablığı sevip ister. 3-Rablık, yetkinlik ve varlık itibariyle tek ve eşsiz olma anlamına gelmektedir. Yetkinlik ve varlık itibariyle tek ve eşsiz olamayacak olan insan ruhu, tabiatı itibariyle sevip istediği rablığı (yetkin olma

arzusunu) nasıl gerçekleştirecektir? Yazarın, eserinin tamamında cevap aradığı soru budur.

Bölümlerin birbiriyle olan bağlantısı, her bir bölümün konunun bütünlüğünden kopmadan farklı bir soruyu irdelemesi, okuyucuda merak duygusunu diri tutmakta ve akademik bir çalışma olmasına rağmen esere klasik dönem tasavvuf eserlerinden alınmış bir risale görünümü vermektedir. Kaynakça bakımından oldukça zengin olan eser, Gazâlî'nin konuyla ilgili ulaşılabilen eserlerinden alıntılarla ve Gazâlî hakkında yapılmış akademik çalışmalarla beslenmiştir.

Eserin giriş bölümünde yazar, araştırmanın konusu ve amacını açıklamış, kemâl kavramına değinmiş ve bu kavramı “mutlak kemâl ve izafî kemâl” ve “hakikî kemâl ve vehmî kemâl” olmak üzere dörtlü tasnifle ele almıştır. Giriş kısmının son bölümünde ise Gazâlî'nin insanın kemâl sevgisi ve isteğine dair kaleme aldığı bir metni incelemiştir. Yazara göre Gazâlî, ‘kemâlî’ ilahî sıfatlardan saymaktadır ve “varlıkta tek, eşsiz, benzersiz” olma manasına geldiğini söylemektedir. Karakoyunluoğlu, eserde incelenecek olan Gazâlî'nin ele aldığı “kemâl” kavramının “yetkinlik” olarak anlaşılmasının yerinde olacağını ifade etmiştir. Gazâlî'nin kemâl tanımından anlaşılması gereken, Allah'ın biricik ve mutlak yetkin olduğudur. *el-Maksadül-esnâ fi şerhi esmâillâhi'l-hüsnâ* adlı eserinde Gazâlî, varlıkları kâmil ve nâkis olarak ikiye ayırmış, kâmil ile mutlak kemâl sahibini yani Allah'ı, nâkis ile de izafî kemâl sahibini yani Allah dışında olan varlıkları ve genel olarak insanoğlunu kastetmiştir. Bu ayırım da belirleyici olan varlık itibariyle biricik olup olmamaktır. Varlık itibariyle biricik olan ve tüm yaratılmışların üzerinde hükümlen olan tek varlık Allah'tır. Onun için mutlak kemâl ancak ona izafe edilebilir. İnsan, varlık itibariyle biricik olmadığı için ancak izafî bir kemâl elde edebilir. İzafî olan kemâlin elde edilmesi ise iki şekilde mümkündür: Bilgi (ilim) ve kudret. Kemâle ilişkin diğer bir ayırım, onun hakiki ve vehmî olmasıdır. İnsan elde edebileceği nakıs, izafî kemâlî mal ve makamla yani kudretle mi yoksa bilgiyle mi elde edecektir? Gazâlî, kudret itibariyle elde edilen kemâlî “vehmî kemâl”, bilgi (ilim) yoluyla elde edilen kemâlî “hakikî kemâl” olarak ele almıştır.

Gazâlî'ye göre insan hakikî yetkinliğe ancak Allah'ın ve O'nun sıfat ve fiillerindeki hikmetlerinin bilgisiyle erişebilir.

Peki, insan neden yetkin olmayı ister? Bu sorunun cevabını yazar, eserin birinci bölümünde “Gazâlî'de Rabbanî Bir Emir Olarak Ruh” başlığı altında aramıştır. Bu bölüm iki alt başlıktan oluşmaktadır. İlk alt başlık olan “Ruh ve Beden” başlığında, Gazâlî öncesi kelâmcılar, sûfiler ve İslam filozoflarının ruh anlayışları ve Gazâlî'nin ruh anlayışı incelenmiş, ikinci alt başlık olan “Ruhun Yetkinliğe İstidadı” başlığında, ruh ve bilgi, ruh ve ahlâk, ruh ve Âdem ilişkileri incelenmiştir.

Yazarımıza göre Gazâlî ruhu açıklarken âlemi, “emir âlemi” ve “halk âlemi” olarak tasnif etmiştir. Ona göre halk âlemi, Allah tarafından takdir edilen ve ölçülebilen şeylerden oluşan âlemdir. Emir âlemi ise duyudan, hayalden, yönden ve yer tutmaktan uzak, niceliği olmayan, ölçülemeyen varlıklardan oluşan bir âlemdir. Ruh da bu âlemdendir. Ölçülemez, cisimlik atfedilemez ve akılla mahiyeti hiçbir şekilde kavranamaz. Ruhun mahiyeti ancak iki şekilde kavranabilir: Nübüvvet ve velâyet nuru. Gazâlî, ruhun akılla kavranabilecek bir mahiyeti olmadığını ileri sürerek, onu akılla kavramaya çalışan filozofları ve kelâmcıları eleştirmiş, yine onu bir araz ve cisim olarak ele almanın yanlış bir değerlendirme olacağını ifade etmiştir. Birinci bölümün ilerleyen kısımlarında yazar, Gazâlî'nin “sûret hadisi” diye bilinen rivayete yaklaşımını ele almış ve insanın neden yetkin olmayı istediğini araştırmıştır. Bu araştırmanın neticesinde bütün âlemin Rahmân'ın sûreti üzerine yaratıldığı, bu nedenle zâhir ve bâtın taraflarıyla insanî sûretin, ilahî rahmetin bir eseri olarak meydana geldiği ortaya konulmuştur. Kısacası ruh, Allah'ın yüce ilim ve hikmetinden bir parça barındırmaktadır. Bu da insanın hem yetkin olma isteğini açıklamakta hem de bu yetkinliğe istidadı olduğunu göstermektedir.

İnsan bu yetkinliğe iki şekilde; “kudret bakımından” veya “bilgi bakımından” erişebilir. Yazar, kitabın ikinci bölümünü, kudretin temel unsurları olan mal ve makama ayırmıştır. İnsan, kudret bakımından yetkin olmayı arzu ederse bunu, “mal ve servet” veya “makam ve itibar” sahibi olarak gerçekleştirebilir. Yazar kitabın bu bölümünde, mal ve servet, makam ve itibar bakımından yetkin

olmak isteyen insanın hallerini anlatmış, bu tür yetkinliğe sahip olunabilecek aldanma yeri olan dünyanın sıfatlarından bahsetmiş ve bu şekilde elde edilen yetkinliğin hakikî (gerçek) değil vehmi (aldatıcı, sahte, şüpheli) bir yetkinlik olacağını ifade etmiştir. Mutlak manada yetkin olmaktan aciz olan insan ruhu, tabii olarak sevdiği ve istediği yetkinliği talep etmekten vazgeçmez. Bu yetkinlik isteğini, kendi dışında var olan varlıklara hâkim olarak tatmin etmek ister. Bunu gerçekleştirebilmesi içinse ya mal ve servete ya da makam ve itibara sahip olmalıdır. İnsan için, mal ve servetle yahut makam ve itibarla bir şeye hâkim olmak, o şey üzerinde tasarruf etmeye güç yetirmek yani kudret sahibi olmak demektir. Tıpkı mutlak kemâl sahibi olan Allah'ın, tüm varlıklara hâkim olması ve dilediği şekilde tasarruf edebilmesi gibi.

Gazâlî'ye göre kişinin bu tür bir yetkinliği arzuladığını fakat mutlak anlamda bu şekilde de yetkin olmasının mümkün olmayacağını ifade eden yazar, kudret bakımından mutlak olarak yetkin olmanın ancak dünya üzerinde, sonradan insanlar tarafından yapılmış her türlü eşyaya sahip olmak ve yaşayan tüm insanları kontrol altına almakla mümkün olacağını vurgulamıştır. Bu da imkânsızdır. Kişi sadece nisbî bir kudret yetkinliğine erişebilir. Eriştiği nisbî kudret yetkinliği de kişinin ölümüyle beraber son bulacaktır. Ölümle son bulacak bir "kudret yetkinliği" için kişinin tüm yaşamını buna adanması aklın kabul edeceği bir olay değildir. Zira ölümün gelmesiyle, yaşamını adayarak kazandığı onca mal ve mülk varislerine geçecek, kendisine saygı duyup itaat etmesini arzuladığı insanlar onu gömdükten sonra ondan yüz çevirecektir. Bunun için kudret bakımından yetkin olmak hakikî değil vehmî (sahte) bir yetkinliktir.

Kişinin mallarının, makam ve mevkiinin öldükten sonra hiçbir işine yaramayacağını bilmiyor olması olanaksızdır, peki bilmesine rağmen neden bu tür bir yetkinliğin peşine düşüp tüm hayatını buna adamaktadır? Çünkü ruh, Gazâlî'nin ele aldığı gibi Rabbanî bir emirdir, insanın asla erişemeyecek olduğu kudretçe yetkinlik onun hamurunda bulunmaktadır. Yetkin olma arzusu insanın yaratılışı itibariyle doğasında bulunması, onun söz konusu arzuyu bastırmakta güçlük çekmesini ya da bastırma taraftarı olmayıp bu arzunun ateşine kendini bırakıp hayatını adanmasını yanlış olmakla

beraber anlaşılabilir kılar. Konu ilerlerken ortaya çıkan bu husus okuru şöyle bir çıkarım yapmaya itmektedir: “İnsan sadece yetkin olmayı arzulamaz. Doğasından gelen birçok dürtü vardır ve insan bu dürtüleri bastırabildiği süre zarfında ‘eşref-i mahlûkat’ olmaktadır. Bu ve bunun gibi arzuları bastırmanın yolu da ilimden geçer. Bilmediği her konunun cahili olan insanoğlunun, kudreti yetkinlik sanması da cehaletinden ileri gelmektedir.”

İnsanın kudretçe yetkin olabilmesi mümkün gözükmemektedir. Ancak kudret, bilgi yetkinliğine kapı araladığı müddetçe bir yetkinlik kabul edilebilir. İnsanın ihtiyacı kadar olanının dışında sahip olduğu mal ve servet ancak ona ilmi bir atmosfer ve doğru bilginin peşine düşmesi için bir kaynak sağlıyorsa anlamlıdır. Onun dışında ihtiyaç fazlası mal ve makam ne bir yetkinliktir ne de insan için faydalıdır. Gazâlî’ye göre dünyanın -Allah’tan sakınmaya yardım eden miktarından başka- azı da çoğu da, haramı da helali de lanetlenmiştir. Bu arada belirtmek gerekir ki yazarın bu bölümde üstünde durduğu dünyanın ne olup ne olmadığı, mal ve servet, makam ve itibar gibi hususların faydaları ve zararları gibi alt başlıklar fakr ve zühd makamlarını incelerken söz konusu eserine başvurulmasını gerekli kılacak nitelikte veciz ve anlamlıdır.

Yazarımız, kitabın üçüncü ve son bölümünde “Bilgi Bakımından Yetkinlik” konusunu ele almıştır. Bu bölümde Gazâlî’ye göre bilginin değerini incelenmiş, ilimler tasnifine yer verilmiş, bilgi ve sevgi arasındaki ilişki ele alınmış ve bilgiyle aldanan mutasavvıf ve âlimlere değinilmiştir. İnsan hakikî manada bir yetkinliğe ancak bilgi ile ulaşabilir. İnsan için kemâle erişmenin yolu, mal ve servet sahibi olmak değil, insanlar üzerinde sürekliliği olmayan bir iktidar kurmak değil, tam bir samimiyet ile ilmin içine dalmaktan geçer. İnsanı hakikî anlamda yetkinliğe ulaştıracak olan bilgidir. Fakat bu nasıl bir bilgidir? Eserin bu bölümünde genel olarak bahsettiğimiz soruya cevap aranmış ve bu bilginin ancak mükâşefe yoluyla elde edilen ilham bilgisi olduğu cevabına ulaşılmıştır. Bu tür bir bilgiyi elde etmek ise ancak kalbi saflaştırmaktan geçmektedir. Bunu layıkıyla yapabilecek olanlar ise sûfilerdir. Böylelikle hakikî yetkinlik olan, bilgi bakımından yetkinliğe erişmek için tasavvuf ilminin gerekliliği ortaya

çıkılmaktadır. Lakin bu tür bir yetkinlik de aynı mal ve servetin, makam ve itibarın aldatması gibi insanı aldatabilmektedir. İlimi ile kibirlenen âlimler, dünyalık menfaatler için kendini ilme ve tasavvufa adayan sahte mutasavvıflar (Hücvîrî'nin tabiriyle mustasvifler) bu aldatmacaya örnektir. Eser bu hususa dikkat çekmekte, bilginin değerlisini değersizinden ayırmakta, gerçek anlamda bilgiye ulaşma yolunda okura Gazâlî gibi büyük bir öğretmenle rehberlik etmektedir.

Dr. Ali Karakoyunluoğlu'nun tanıtımını yaptığımız “*İnsanın Yetkinlik Sevgisi: Gazâlî Düşüncesinde Bilgi ve İktidar*” isimli bu eserinin, genelde öznesi insan olan her ilim dalı, özelde tasavvuf ve psikoloji ilimleri açısından yadsınamaz bir öneme sahip olduğu söylenebilir. İnsanı, “yetkinlik sevgisi ve isteğinin insanda meydana getirdiği birtakım ruhsal dalgalanmalar ve bunun dış dünyaya yansımaları” boyutuyla bambaşka bir yönden ele almış; kibir, ucb, kendine rablık atfetme gibi nefsin kötü hasletlerine farklı bir açıdan bakma fırsatı vermiştir. Yazarımızın eseri kurgulama şekli, okurun zihninde konu ile alakalı bir kavram haritası oluşturmakta ve böylelikle bir kavram karmaşasına yer vermemektedir. Ele alınan konu başlıkları birbirini tamamlayarak ilerlemekte ve anlatılmak istenilen hususun kavranmasını kolaylaştırmaktadır. Eserin bu akademik ve akıcı üslubu, okuru sıkmaktan ve okurken meydana gelebilecek kafa karışıklıklarından uzak tutmakta ve Gazâlî ile karşılıklı konuşma havası vermektedir.

Ayrıca yazarın, tasavvuf ilminin diğer ilimler karşısındaki konumunu ortaya koyması ve bu ilmin insanı hakikate ulaştırma noktasındaki rolünü vurgulaması kanaatimizce oldukça önemli bir noktadır. Eserin birinci bölümde ruh ve Gazâlî'nin ruh anlayışı; ikinci bölümde kudret bakımından yetkinlik ve bu bağlamda dünya, mal ve servet, makam ve itibar; üçüncü bölümde ise bilgi bakımından yetkinlik ve bu bağlamda bilginin değeri, ilimler tasnifi, bilgi ve sevgi ilişkisi gibi konu başlıklarına temas etmesi Gazâlî'nin fikirlerini bu konu başlıkları üzerinden okuyucuya tanıtmaktadır, Gazâlî'nin birçok konuya nasıl baktığını ve tasavvufî görüşlerini bizlere göstermektedir. İhtiva ettiği konu bakımından özgün ve önemli bilgileri ihtiva eden eser, konuyla ilgili araştırma yapmak isteyen akademisyen ve araştırmacılar için elzem bir kaynaktır.

Kitap genel anlamıyla akıcı ve bilgi bakımından doyurucu olmakla beraber eleştiri yapabileceğimiz küçük birkaç husus da mevcuttur. Sözelimi kitabın çoğu yerinde geçen ayetler sadece “sure ismi/ayet numarası” olarak verilmiş, dipnotta ilgili ayetin meali belirtilmemiştir. Verilen ayetlere başka bir kaynaktan bakma ihtiyacı hâsıl olmaktadır ki bu husus da kanaatimizce okurun dikkatini dağıtacaktır. Ayrıca bölüm başlarında kitabın ana fikrinin başlıklarla alakalı olsa da sürekli olarak vurgulanması okurun eserden farklı bir çıkarım yapmasını engellemekte, okuru yazarın vurguladığı hususa kilitlemektedir. Oysa eserin her bir bölümünden çıkarılabilecek onlarca farklı mesele olduğu kanaatindeyiz. Son olarak bizce “İslam Filozoflarına Göre Ruh” ve “Ruhun Bedene Taalluku” başlıklarında ele alınan meseleler belki felsefi/kelami birer mesele oldukları için belki de eserin ana konusu olmaması itibariyle sözü fazla uzatmamak adına kısa tutulduğu için ne yazık ki okuyucunun zihnini bulandıracak biçimde müphem kalmıştır.